

УДК 82.0

О.Б. ІВАСЮТА,
*кандидат філологічних наук,
асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ТИПОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИМВОЛІВ У РОМАНІ П. БАК «СИНИ»

Розглянуто типологічні параметри символу в художньому дискурсі. Фактологічним матеріалом дослідження став роман американської письменниці П. Бак «Сини». Китайську символіку, яка домінує в цьому романі, досліджено за різними типологічними критеріями. Виділено та проаналізовано генезису, семантичну та функціональну типології символів у досліджуваному романі. Контекстуальний аналіз виявив значні імплікативні можливості різних типів символіки у художньому дискурсі.

Ключові слова: символ, китайський символ, концепт, типологія, семантика, генезис, функціональний.

Символ є одним із найскладніших понять у багатьох сучасних гуманітарних науках, тому його дослідження має міждисциплінарний характер і проводиться на перетині лінгвістики та інших дисциплін. У лінгвістичній традиції увагу акцентують на таких властивостях символу, як знаковість, образність, мотивованість, комплексність змісту і рівноправність значень у ньому.

Метою даної статті є простудіювати символ з точки зору його різномірної типології в англійському художньому дискурсі. Матеріалом дослідження слугував роман американської письменниці Перл Бак, лауреата Нобелівської премії з літератури, «Сини».

Розглянемо типологічне трактування символу в гуманітарній та лінгвістичній традиції. Е. Кассіер, до прикладу, вибудовував своє вчення, визначаючи при цьому саму людину як «істоту символічну» («animal symbolicum»). Відповідно, він виділяв символи міфологічні, релігійні, художні, філософські, соціальні, ідеологічні, політичні, наукові, технічні, символи мистецтва та буденні символи [1]. О. Лосев розробив типологію символів, виділяючи дев'ять символічних груп: наукові; філософські; художні; міфологічні; релігійні; природа, суспільство і увесь світ як царство символів; виразні символи людини; ідеологічні і спонукальні; зовнішньо-технічні символи [2; 3]. Е. Фромм вважав мову символів зовнішнім проявом внутрішнього світу. У його вченні знаходимо поділ символів на конвенційні, випадкові та універсальні типи [4].

Символи як елемент художнього тексту Д.Х. Пікерінг та Д.Д. Хоупер поділяють на традиційні символи (стійкі універсальні, культурні асоціації та архетипи); оригінальні символи (символи, що виводять своє значення з контексту твору, у якому вони вжиті) та особисті символи (символи з ще обмеженішим значенням, ніж оригінальні, є породженням особистих асоціацій чи власної специфічної системи філософії чи вірувань) [5]. За О.В. Шелестюк, символічна аура художнього дискурсу виражається в трьох типах символів: культурно-стереотипних, архетипних та індивідуально-авторських [6].

Дослідник Т.В. Уваров підкреслює, що до системи художньої символіки входять ситуації, описи, деталі пейзажу, які містять натяк і смислову глибину [7]. Символічного значення можуть набувати і категорії простору і часу. Окремі мотиви, назви художніх творів

інколи виростають до символічного узагальнення. Також у певних психологічних ситуаціях символічними стають окремі жести, міміка, рухи, які відображають стан людини і передбачають її дії. Будь-який елемент художньої системи може бути символом: тропи, художня деталь і навіть герой художнього твору [7].

Роман П. Бак «Сини» – це роман про Китай, написаний американською письменницею, тому символіка у романі головно національно маркована. При лінгвокультурологічному підході в дослідженні національно-культурної специфіки символів важливим є концепт. Концепт та символ взаємопов'язані поняття. Основою концепту є культурно-колективні значення, а індивідуальні відтінки змісту пов'язують з периферією концепту. На відміну від концепту, символ вважають діалектичною єдністю індивідуального та загального [8]. Кожному концепту може приписуватися декілька символів на вербальному рівні або певна вербальна одиниця може ставати символом різних концептів. То ж спробуємо визначити символи за належністю до певних лінгвокультурних концептів.

У досліджуваному романі надзвичайно важливою видається проблема представлення лінгвокультурних концептів однієї культури (китайської) мовою іншої культури (американської): яким чином модель автор-текст-читач реалізується в текстах, де символи китайської культури подаються авторами іншої лінгвокультури. Контекстуальний аналіз символики роману дозволив виявити як поверхневі, так і глибинні смисли, закладені авторкою у символіці твору. Адже рухаючись від тексту (вербального вираження) до концепту та символики при інтерпретації художніх творів, читач повинен адекватно сприймати символ не лише на поверхневому рівні, але й на глибинному, де важливий фонд знань автора та реципієнта.

С.Г. Воркачов пропонує розглядати дві моделі, що описують відношення концепт – форма його мовної презентації: «архетипна» та «інваріантна». В архетипній моделі концепт розглядається як щось максимально узагальнене, але водночас чуттєво-образне, приховане в глибинах свідомості, таке, що втілюється в зредукованій формі в понятті, в уявленні, в значенні слова. В інваріантній моделі концепт постає як межа узагальнення (інваріант) мовних одиниць, що охоплюють певну семантичну область. Архетипна модель формування концептів передбачає їхню природність, до-мовну готовність до семантизації, а інваріантна – їх формування в процесі освоєння мови та позамовної дійсності з боку суб'єкта [9]. Розглядаючи взаємовідношення між концептом та символом, ми виявили такі варіанти їхнього взаємозв'язку: концепт та символ можуть збігатися, концепт може виражатися декількома символами, в різних лінгвокультурних концепти і символи можуть збігатися, можуть мати певні забарвлення, можуть різнитися.

Виходячи з вищенаведених вчень та розробок, у цій статті ми аналізуємо символи в романі П. Бак «Сини» за такими типологіями:

І. Генезисна типологія символів: 1) архетипні; 2) етнокультурні, 3) індивідуально-авторські символи.

Earth є архетипним символом у романі П. Бак «Сини». Сини пов'язані з батьком через землю, це їхнє джерело прибутків, а не сенс життя, як для Ванг Люнга: «*Wang Lung, whose riches of body and soul were of the earth. It seemed to him that he had caught the essence of Wang Lung's being, so that his very soul would be held fast, and he dipped his brush in red and set the last stroke upon the tablet*» [10, с. 75]. Окрім **Earth**, авторка використовує ще символ **Land**, який має подібну функцію до **Earth**. Ці символи у П. Бак реалізують концепт EARTH.

У цьому прикладі бачимо, що архетипний символ землі, який присутній у всіх культурних парадигмах, насичений багатьма смислами та має основне значення – породжуюче начало. Англomовному читачеві складає менше труднощів тлумачити символи етнокультурні, якщо вони перебувають у смисловому полі осяжного для нього (читача) архетипного символу. Поступово у контексті та під впливом етнокультурних та індивідуально-авторських символів-образів, архетипний символ **earth** набуває ознак культурно-національної маркованості.

Через образ наймолодшого сина **Wang the Tiger** у романі «Сини» актуалізується більшість основних символів твору. Прізвисько головного персонажа **Tiger** є символічним, інші брати були названі за їхніми професіями. У Китаї тигра вважають царем диких звірів, істотою «ян», носієм чоловічого начала [11]. Етнокультурний символ **Tiger** характеризує у китайців хоробрість та відвагу, захист від демонів, навіює страх і повагу. Третього, наймолодшого сина Ванга Люнга, люди назвали Тигром за його вибухову та сувору вдачу, а також за де-

яку зовнішню схожість: «*And because Wang the Third had so evil a temper men were afraid of him and they feared his black brows' frowning and his surly mouth and because of these and his white long teeth, they made a nickname for him and they called him Wang the Tiger*» [10, с. 87].

У романі ми виділили наскрізний індивідуально-авторський символ, що стосується не традиційної китайської культури, а радше змін у ній. Це образ **new woman**, символ нового покоління, ознакою якого вважають небинтовані ноги жінок («**feet**») [11]: «*She is what they call nowadays a new woman, such as have learning and do not bind their feet*» [10, с. 458].

II. Семантична типологія символів: 1) символи природи: а) нежива природа, б) жива природа; 2) символи кольорів; 3) символи людини та її побуту (табл. 1).

Moon – прадавній китайський символ з багатою міфологією. Місяць для китайців є уособленням ніжності та світла, він виражає їхні красиві прагнення. Місяць – носій людських емоцій та завжди асоціюється з жіночим началом «інь» [11, с. 193]. Символічно, що самотнього, мужнього, навіть жорсткого героя Ванг Тигра, зрадженого своєю коханою дружиною, протягом усього твору супроводжує символ **moon, moonlight**: «*Now while this trusty man pleaded thus he stood in a patch of faint moonlight, for the moon had been new and now was full again as they marched*» [10, с. 193].

Ще один символ за цією типологією, **spring**, підкреслює в романі неоднозначність, складність та глибину характеру головного персонажа. Весна в китайській картині світу – початок, символ родючості та нових починань [11]. Весна також безумовний символ успіху і сміливості нових ідей для головного героя, а оскільки його цікавили справи військові, то весна означала для Ванг Тигра нові перемоги. Численність вживань **spring** підкреслює значення цього елемента для правильного трактування символічної системи та підтексту твору. Це можна простежити на таких прикладах: «*For in his own way did Wang the Third feel the spring also. Where his father had gone out restless to his land Wang the Third grew restless, too, and every spring he turned his mind to a plan he had*» [10, с. 82].

Символи живої природи представлені іменем **Leopard** – головний ворог Ванг Тигра. Для китайців – це символ дикої відчайдушності та жорстокості [12]: «*They had heard him called the Leopard, because he had such a strange slanting forehead sloping back into his head as leopards' foreheads do, and he ruled the people harshly, so that they hated him*» [10: 583]. Цей наскрізний символ слугує створенню китайської культурної аури у творі. Зустрічаємо також іншу тваринну символіку в романі – це **tiger, tigris, cat, crows**.

П. Бак у своєму творі задіяла інше значення символу **horse**, ніж зафіксовано у словниках [11; 12]. У поєднанні з кольором **red** – це символ війни, адже бог війни в китайській міфології має червоне обличчя. **Red horse** тому інтерпретуємо як військовий товариш, уособлення відваги і навіть долі Ванг Тигра – бути великим полководцем: «*He leaped upon his own horse, a high red beast with thick bones and long curled hair that had come from the plains of Mongolia, very strong and tireless*» [10, с. 187]. В даному випадку є поєднання тваринної символіки та колористики.

Чорний колір символізує для китайців темноту, смерть і гідність, **black** у творі часто вживається для означення зовнішності Ванга Тигра чи характеристики його дій, підкреслюючи пошану та страх, з якими до нього ставляться: «*Is there anything wrong with you that you look so black and angry? I hope it is not I, for I would be afraid you might kill me with such black looks as you have now!*» [10, с. 417]. **White** – жалобний колір для китайців, культурний символ, пов'язаний з реаліями життя: «*She alone did not take off her mourning that day, nor the white shoes she wore nor the white cord that bound her hair where it was coiled. Neither did she take these signs of sadness from the fool either*» [10, с. 78].

III. Функціональна типологія символів: 1) смислотворчі, 2) наскрізні та 3) ситуативні символи.

Sons в аналізованому творі є у заголовку і одразу активізує цей символ як основний текстовий концепт роману. **Son** є смислотворчим символом, декодувати який повною мірою дозволяє лише поява у протагоніста власного сина. Лише власна дитина примирила Ванг Тигра з батьком, відновила зв'язок поколінь: «*And Wang Lung's sons bowed to the earth before his (Wang Lung's) grave and they set incense to burn, and they brought their sons to bow, and proudest of them all was Wang the Tiger, for he took his own fair son and he bowed the child's little head, too, and he was knit to his fathers and to his brothers through this child, his son*» [10, с. 543].

Символ **sword** також виступає як смислотворчий, і ним авторка інтенсифікує значення символу **tiger**. У китайській міфології є багато переказів про шаблю як атрибут святих, який відлякує демонів [13; 14]. Меч – невід’ємний елемент портрету головного героя роману: «**Wang the Tiger** took great care never to appear before his own men ... unless he had his sharp **sword**. It was so keen a blade that he could never find its mate in the world, and he used to take it out and look at it and muse sometimes when he was alone» [10, с. 447];

Яскравим наскрізним символом є культурно-маркований – **fox**. Лисиця символізує віроломство, хитрість та лицемірство. Це універсальне архетипне трактування, проте китайська лисиця ще може бути душею померлого, мати дар перевтілення. Лисиці з диявольською підступністю перекидаються у гарних дівчат і магією зваблюють чоловіків [11; 12]. Ця міфологема може бути невідома американському читачеві, тому авторка оповідає її устами персонажів: «It was a face narrow and bright as a **fox's** face. Yes, it was beautiful» [10, с. 287]. «She has a **fox's** face and **fox** eyes and women like this are only half human and the other half **fox**, and they have a very magic wickedness» [10, с. 290].

У авторського ситуативного символу **crows** спостерігаємо нашарування, що базуються на метафоричному перенесенні через отожднення. «“It is a robber chief who is called the Leopard. ... He comes sweeping down on us with all his ne’er-do-wells, he and his men like a flock of evil **crows** to pick us clean» [10, с. 231]; «“A curse on you to be singing a soldier’s ditty – do you want to bring the black **crows** around us again?”» [10, с. 396].

У творі наявна ситуативна актуалізація культурних символів Китаю, в основному назв рослин, пов’язаних із символом **spring**: «It was now full **spring** and over the land the **willows** budded again and the **peach** trees burst into swift bloom, and the lords of war awoke also, and the restlessness of **spring** filled the countryside» [10, с. 383].

Адекватна інтерпретація всього потенційного змісту тексту можлива, якщо читач може декодувати всі взаємопов’язані елементи тексту, включно з тими, що лежать фактично поза безпосереднім повідомленням і становлять глибинний рівень, пов’язаний із системою культури, до якої символ безпосередньо належить [15]. Виявляється пряма пропорційна залежність між індивідуальною картиною світу в читача, його фоновою обізнаністю та його здатністю декодувати інформацію в тексті на глибинному рівні, яка значною мірою міститься у системі художньої символіки твору. Звичайно, ми маємо на увазі тлумачення текстів та знаків культури, якими, безсумнівно, постають китайські символи у художній літературі. Маємо на увазі пошук смислів і їх освоєння, вибудовування ланцюжка смислів як власного способу організації процесу розуміння.

У підсумку можна зазначити, що символи присутні у всіх аспектах людської діяльності, тому їхня повна типологія неодмінно буде надзвичайно розгалуженою. Оскільки предметом розгляду є китайський символ у художньому англомовному тексті, нас цікавлять функціональні види художніх символів, які формують глибинний рівень та смислове ядро культурних текстів.

Кількісні підрахунки показали, що у романі Перл Бак «Сини» задіяно 38 символів у символічних вживаннях. Під «символічним вживанням» маємо на увазі появу слова у контексті, який актуалізує його символічне значення, запускає асоціативно-образний ланцюжок у свідомості читача, даючи можливість прочитання підтексту методом «розгортання» символу і дає можливість зблизити специфічні етнокультурні пласти через компетентну інтерпретацію з боку читача.

Таблиця 1

Перелік символів у романі Перл Бак «Sons»

Семантична типологія символів	Sons
Нежива природа: явища	1. earth/land
	2. moon/moonlight
	3. flood/water
	4. wind
	5. spring
	6. mist/fog

Семантична типологія символів	Sons
Жива природа: рослини	7. willow
	8. flower/bud
	9. peony
	10. peach blooms
	11. pomegranate
	12. cherry tree
	13. date tree
	14. bamboo
Жива природа: тварини	15. tiger/tigress
	16. cat/kitten
	17. leopard
	18. horse
	19. fox
	20. crows
	21. wolf
	22. bird
	23. bees
	Людина
25. woman	
26. Poor fool	
27. feet	
28. black brows	
Побут	29. earthen house
	30. silver
	31. amber
	32. sword
	33. paper
Кольори	34. grey
	35. yellow
	36. red
	37. white
	38. black

Список використаних джерел

1. Cassirer E. An Essay on Man. An Introduction to a Philosophy of Human / E. Cassirer // Culture. – London: Yale University Press, 1945. – P. 1–26.
2. Лосев А.Ф. Знак. Символ. Миф / А.Ф. Лосев // Труды по языкознанию. – М.: Изд. Моск. ун-та, 1982. – 480 с.
3. Лосев А.Ф. Символ / А.Ф. Лосев // Философская энциклопедия: в 5 т. / под ред. Ф.В. Константинова – М.: Сов. Энциклопедия, 1970. – Т. 5. – 740 с.
4. Фромм Е. Забытый язык / Е. Фромм. – М.: АСТ Астрель, 2009. – 441 с.
5. Pickering J.H. Literature / J.H. Pickering, J.D. Hooper. – 2nd ed. – N.Y.: Macmillan Publishing Company, 1986. – 1573 p.
6. Шелестюк Е.В. Представленность символа в структуре понятия/ Е.В. Шелестюк // Mentalität und Mentales / Hrsg. Von E.A. Pimenov, M.V. Pimenova. – Landau: Verlag Empirische Padagogik, 2003. – S. 32–45.
7. Уваров Л.В. Образ, символ, знак. Анализ современного гносеологического символизма / Л.В. Уваров. – Минск: Наука и техника, 1967. – 120 с.

8. Левченко О.П. Символи у фразеологічних системах української та російської мов: лінгвокультурологічний аспект: автореф. дис. ... д-ра філол. наук / О.П. Левченко. – К.: НАН Укр. Інст. мовознавства ім. М. Рильського, 2007. – 36 с.
9. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С.Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64–72.
10. Buck P.S. Sons / P.S. Buck. – New York: Thorndike Press. Thorndike Famous Authors Ser, 2005. – 688 с.
11. Eberhard W. A dictionary of Chinese symbols / W. Eberhard. – London: Routledge & Kegan Paul Ltd, 1986. – 332 с.
12. Morgan H.T. Chinese Symbols and superstitions / H.T. Morgan. – California: South Pasadena, 1942. – 192 p.
13. Feyaerts K. Refining the inheritance hypothesis: interaction between metaphoric and metonymic hierarchies / Feyaerts K. // Metaphor and Metonymy at the Crossroads: a Cognitive Perspective / Ed. by A. Barcelona. – Berlin: Mouton de Gruyter, 2000. – P. 59–78.
14. Langacker R.W. Concept, image, and symbol (cognitive linguistic research) / R.W. Langacker. – Berlin: Mouton de Gruyter, 1994. – 408 p.
15. Лотман Ю.М. Символ в системе культуры / Ю.М. Лотман // Труды по знаковым системам XXI // Ученые записки Тартуского государственного университета. – Тарту: ТартуГУ, 1997. – 145 с.

References

1. Cassirer, E. An Essay on Man. An Introduction to a Philosophy of Human. In: Culture. London, 1945, pp. 1-26.
2. Losyev, A.F. *Znak. Simvol. Mif* [Sign. Symbol. Myth]. *Trudy po jazykoznaniju* [Works on linguistics]. Moscow, Izd. Mosk. un-ta Publ., 1982, 480 p.
3. Losyev, A.F. *Simvol* [Symbol]. *Filosofskaya entsyklopediya: v 5 t.* [Encyclopedia of Philosophy: in 5 vol.]. Ed. by F.V. Konstantinov. Moscow, Sov. Jenciklopedija Publ., 1970, vol. 5, 740 p.
4. Fromm, E. *Zabytyi yazyk* [Forgotten Language]. Moscow, Astrel Publ., 2009, 441 p.
5. Pickering, J.H., Hoepfer J.D. Literature. 2nd ed. N.Y., Macmillan Publishing Company, 1986, 1573 p.
6. Shelestyuk, E.V. *Predstavlennost simvola v strukture ponyatiya* [Representation of Symbol in the System of Notion]. *Mentalität und Mentales* [Mentalitat und Mentales]. Landau, Verlag Empirische Pädagogik, 2003, pp. 32-45.
7. Ouharov, L.V. *Obraz. Simvol. Znak*. [Image, Symbol. Sign]. Minsk, Science and technique Publ., 1967, 120 p.
8. Levchenko, O.P. *Symvoly u frazeologichnykh systemakh ukrainskoyi ta rosiiskoyi mov: lingvokulturologichnyi aspekt*. Avtoref. diss. dokt. filol. nauk [Symbols in Ukrainian and Russian phraseological systems: linguocultural aspect. Extended abstract of dokt. philol. sci. diss.]. Kyiv, 2007, 36 p.
9. Vorkachov, S.G. *Lingvokulturologiya, yazykovaya lichnost, kontsept: stanovleniye antropotsentricheskoi paradigmy v yazykoznanii* [Linguoculturology, Language Personality, Concept: Formation of Anthropocentric Paradigm in Linguistics]. *Filologicheskiye nauki* [Philological sciences], 2001, no. 1, pp. 64-72.
10. Buck, P.S. Sons. – New York, Thorndike Press. Thorndike Famous Authors Ser, 2005, 688 p.
11. Eberhard, W. A dictionary of Chinese symbols. London, Routledge & Kegan Paul Ltd, 1986, 332 p.
12. Morgan, H.T. Chinese Symbols and superstitions. California, South Pasadena, 1942, 192 p.
13. Feyaerts, K. Refining the inheritance hypothesis: interaction between metaphoric and metonymic hierarchies. In: *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: a Cognitive Perspective* / Ed. by A. Barcelona. Berlin, Mouton de Gruyter, 2000, pp. 59-78.
14. Langacker, R.W. Concept, image, and symbol (cognitive linguistic research). Berlin, Mouton de Gruyter, 1994, 408 p.
15. Lotman, Yu. *Simvol v sisteme kultury* [Symbol in the System of Culture]. *Uchenye zapiski Tartuskogo gosudarstvennogo universiteta* [Works on the sign systems of the XXI century. Memoirs of the Tartu State University]. Tartu, TartuGU Publ., 1997, 145 p.

В статье рассмотрены типологические параметры символа в художественном дискурсе. Фактологическим материалом исследования послужил роман американской писательницы П. Бак «Сыновья». Доминирующая в романе китайская символика исследована по разным типологическим критериям. Мы вычленили и проанализировали генезисную, семантическую и функциональную типологии символов в исследуемом романе. Контекстуальный анализ позволил обнаружить значительный имплицативный потенциал символов разной типологии в художественном дискурсе.

Ключевые слова: символ, китайский символ, концепт, типология, семантика, генезис, функциональный.

The article deals with typological parameters of the symbol in belles-lettres discourse. The novel «Sons» by the American writer P. Buck served as illustrative material of the study. Chinese symbolism which is domineering in the novel was investigated by various typological criteria. We have singled out and analyzed symbols in the novel under investigation by such types as genesis, semantics and function. Contextual analysis has revealed considerable implicational potential of different types of symbols in belles-lettres discourse.

Key words: symbol, Chinese symbol, concept, typology, semantic, genesis, functional.

Одержано 3.12.2016